

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Dítě z rozvedené rodiny v mateřské škole

Vypracovala: Libuše Keprová

Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová

České Budějovice

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a sice se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím rovněž s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Souhlasím také s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5.5.2020

Libuše Keprová

Poděkování

Děkuji své vedoucí bakalářské práce PhDr. Martě Franclové za odborné vedení, ochotu a vstřícnost při zpracovávání této bakalářské práce. Také děkuji rodičům a jejich dětem za poskytnutí rozhovoru.

Abstrakt

Teoretická část práce přibližuje problematiku rozvodu a jeho dopadu na prožívání dětí a rodičů. Téma rodiny představí v širokém kontextu. Představuje také možnosti jak pomoci dítěti zvládnout období kolem rozvodu a jak reagovat na změny chování, které mohou přijít.

Cílem výzkumu bylo zmapovat pohled rodičů a jejich dětí na jejich zkušenost s rozvodem. Praktická část prezentuje výsledky kvalitativního šetření, které bylo provedeno prostřednictvím rozhovorů ve třech rodinách. Návrhy k rozvodu vznesly ve všech třech případech matky, které k rozvodu vedla nedostatečná podpora a pomoc s výchovou od partnerů. Ve všech rodinách se snažily matky dětem vysvětlit situaci kolem rozvodu a dostatečně děti provést celou situací, přesto to bylo pro všechny členy rodiny náročné. Děti ve svých výpovědích vyjádřily určité pochopení důvodů, proč se rodiče rozvádějí. V jedné rodině se objevilo i zlepšení vztahů s otcem. Ve dvou rodinách jsou děti v péči matky, ve třetí je péče střídavá.

Klíčová slova

Rodina, vztahy v rodině, rozvod, porozvodová péče.

Abstract

Abstract

The theoretical part of the thesis concerns the concept of divorce and its effects on experiencing of the children as well as their parents. The theme of family will be introduced in broad context.

It also lists options for the children to help them cope with the period of time during the divorce and how to handle potential behavior changes.

Regarding the research, it's goal was to map the experiences and views of parents and their children on divorce. The practical part presents the result of a qualitative survey, which was conducted in the form of interviews in three families.

In all of the families the divorce was requested by the mothers based on the lack of support from their partners. The mothers all tried to explain and sufficiently walk the children through the situation, but in spite of their efforts it's been difficult for all family members. In their testimonies, the children expressed some understanding for the parents' divorce. In one of the families there have been positive developments in the relationship with the father. In two families, the mother is in custody of the children, in one they're alternating.

Key Words

Family, family relationships, divorce, post divorce custody.

Obsah

ÚVOD	8
1. Rodina	9
1.1 Vymezení pojmu rodina.....	9
1.2 Funkce rodiny	10
1.3 Vztahy v rodině.....	12
1.1.1. Vztahy rodičů k dětem předškolního věku.....	12
1.1.2. Vztahy se sourozenci	14
2 Rozvod.....	16
2.1 Vymezení pojmu rozvod	16
2.2 Příčiny rozvodu	17
2.3 Psycho-sociální rozvod, porozvodová adaptace.....	19
2.4 Dopad rozvodu na rodiče.....	22
2.5 Dopad rozvodu na děti	24
2.6 Porozvodová péče o děti	28
1.1.3. Možnosti porozvodové péče a její dopad na dítě	28
3 uvedení do metodologie výzkumu.....	32
3.1 Cíl a výzkumné otázky.....	32
3.2 Volba přístupu a výzkumných metod.....	32
3.3 Etické otázky výzkumu	33
3.4 Představení výzkumného souboru.....	33
4 představení rozhovorů	34
5 Výsledky kvalitativního výzkumu	40

5.1	Odpovědi na výzkumné otázky	40
	Závěr bakalářské práce.....	42

ÚVOD

Na úvod své bakalářské práce bych chtěla vysvětlit, proč jsem si vybrala téma dítě z rozvedené rodiny v mateřské škole. Rozvody jsou všude kolem nás, i já mám rozvedené rodiče, a přesto, že jsem byla čerstvě dospělá, i mě to dost ovlivnilo. Jako budoucí učitelku v mateřské škole mě zajímalo, jak rozvod působí na děti v předškolním věku a jak jim rodiče mohou pomoci ve zvládnání této změny. Též jsem chtěla zjistit, jak bych rodičům mohla pomoci já jako budoucí pedagog.

V teoretické části bych chtěla popsat rodinu v širokém kontextu, její funkce pro dítě a vztahy mezi členy rodiny. Dále se zaměřit na rozvod. Co může být jeho příčinou. Jak se dá rozvodu vyhnout, a to, jak může rozvod působit na jednotlivé členy rodiny a jaké následky může mít na budoucí život dětí i rodičů.

V praktické části budu sbírat informace o rozvodu kvalitativním výzkumem, a to hloubkovými rozhovory s rodinami, které si rozvodem prošly. Doufám, že poznatky, které získám, ve spojení s teoretickou částí pomohou rodičům v řešení období, kdy přijde krize nebo dokonce rozvod.

1. RODINA

1.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina jako skupina tvořená rodiči, jejich dětmi a v některých případech i prarodiči je nejzákladnějším modelem. Podle studií patří tento model rodiny k nejstabilnějším. Dokazuje to i fakt, že většina společností je založena na modelu rodiny. (Matoušek 1993, s. 10).

Toto tvrzení potvrzuje i Matějček (1994, s. 15) popisem rodiny jako nejstarší lidské společenské instituce vzniklé v pravěkých dobách. Vzniku rodiny pomohl nejen přirozený pohlavní pud vedoucí k plození a rozmnožování, ale i potřeba potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravit je na život.

Sobotková (2001, s.10) ve své knize poukazuje na vývoj zkoumání rodin. Popisuje zde pohledy na rodinu, které se začaly lišit v 70. letech 20. století, kdy se vývojová psychologie přestala zabývat pouze vývojem jedince, nýbrž začala klást důraz i na prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, a to na rodinné prostředí. Tento zvrát pomohl vzniknout teoriím o manželských a přátelských vztazích, sourozeneckých konstelacích. Implicitní představy o rodině podlely časem radikálním změnám. Pozornost upoutaly rodiny nesezdaných rodičů, rodiny smíšené po sňatku jednoho z rodičů a rodin s osamělým rodičem.

Prostředím v rodině se zabývala i Grecmanová (2003), která popisuje rodinu jako společenskou jednotku lidí žijících spolu na základě manželského nebo pokrevního svazku. Rodiny rozdělila na dvě skupiny podle členů rodiny. Rodinu **vlastní** tvoří pokrevní rodiče dítěte. Rodinu **nevlastní** tvoří dítě žijící s někým jiným, než jsou biologičtí rodiče. Mohou to být buď jiní příbuzní, například teta či prarodiče, nebo cizí lidé. Jedná se tedy o případ, kde nejsou děti pokrevně spjaté s rodiči.

Z předešlých tvrzení se můžeme dozvědět podmínku k přeměně manželství na rodinu, a tou je dítě. Páry, které nemohou mít děti přirozenou cestou, mají mnoho jiných možností, jak se stát rodinou. Mohou dítě adoptovat, vzít si dítě z dětského domova či podstoupit umělé oplodnění. V dnešní době je častým způsobem vzniku nové rodiny

spojení potomků z předešlých vztahů obou rodičů a výchově se nadále věnují společně. (Helus 2007).

1.2 Funkce rodiny

Podoby i formy vzniku se v průběhu historie stále mění, funkce však zůstávají stejné.

- *Biologicko-reprodukční* – jedná se o plození dětí, s tím je související i zajišťování vhodných podmínek vedoucích k dobrému biologickému vývoji.
- *Socializační a kultivační* – rodina je první socializační skupina, která dítěti předává informace jak se přizpůsobit životu, osvojit si základní návyky a základy chování potřebné v běžné společnosti. Nejdůležitější úkol rodiny v socializačním procesu je připravení dětí a mladistvých na přechod do praktického života.
- *Ekonomická* – významným prvkem ekonomického rozvoje se rodina stává společným hospodařením fungujícím ve smyslu spotřebním, u rodin podnikatelů se rodina stává obchodní jednotkou. Díky tomu je na rodině značně závislý i trh.
- *Emocionální a ochranná* – úkolem této funkce je zajištění pocitu jistoty, bezpečí a domova pro všechny členy rodiny. Pomoci dětem v hledání své vlastní cesty, utváření názorů a postojů k okolnímu světu. Napomáhá utváření otevřené budoucnosti a životní perspektivy.
- *Rekreační a zájmová* – vytváří místo pro odpočinek po vykonaných povinnostech, zároveň poskytuje prostor pro získávání vlastních zájmů v rodinném kruhu.
- *Morální* – rodina funguje jako vzor v životním stylu, rodičovské morálce nebo v manželské věrnosti. (Stodůlková, Zapletalová 2011).

Trochu odlišný názor na funkce rodiny má Matějček (in Gresmanová, 2003), který potřebné funkce rodiny pro zdravý vývoj dítěte, socializaci a uspokojení základních potřeb rozděluje do čtyř funkcí. Těmi jsou: „*biologicko-erotická, výchovná, ekonomicko-zabezpečovací a ochranná*“.

- *Biologicko-erotická funkce* – má za úkol zajistit reprodukci, tudíž zachovat lidský rod. Vytvořit kvalitní podmínky potřebné pro zdravý duševní i tělesný vývoj jednotlivých členů rodiny. V dobách minulých si lidé nemohli volit partnera, sňatky byly uzavírány kvůli lepšímu postavení rodin, nebo rozšíření majetku.

V dnešní době se sňatky uzavírají na základě sympatií a velkou roli má láska mezi partnery. Uzavřít sňatek je dobrovolné stejně jako založit rodinu a mít děti. Partneři by si měli dobře rozmyslet, cítí-li se dostatečně emocionálně i materiálně připraveni na vychovávání budoucího dítěte. Jsou-li schopni zajistit rodinu, která neohrozí tělesný, duševní a emocionální vývoj dítěte.

- *Výchovná funkce* – oba z rodičů mají za úkol zajištění dostatečné výživy, ale i zajištění povinné školní docházky. Mají za úkol dohlížet na dostatečnou přípravu na nástup do školy a posléze na plnění domácích úloh. Dítěti musí zajistit dostatečný čas na odpočinek po škole a kvalitní spánek jako přípravu na plnění úkolů a učení v následujícím dni ve škole. Úroveň výchovy určují v rodinách vlastnosti a vychovatelské kvality rodičů. Ti jsou dětem vzory v chování a jednání. Ideálních rodičů není mnoho, ale snaha je důležitá. Se zlepšováním v rodičovství napomáhají i pedagogicko-psychologické poradny. Důležitá je i spolupráce s pedagogy, kteří dítě učí.
- *Emocionální a ochranná funkce* – cílem je uspokojit jak základní biologické potřeby, tak i ty vyšší, emocionální. K vyšším potřebám se řadí potřeba lásky, pocit bezpečí a podpory. Jsou-li tyto funkce naplněny, je pro dítě snadnější začleňovat se do širší společnosti a vytváření pozitivních přátelských vztahů. Dítě z emočně chladné rodiny bez lásky se však projevuje agresivně, nebo může být nepřizpůsobivé a uzavřené. Těmto dětem pak činí problémy začlenění do společnosti, trpí nedůvěrou v okolí i sami v sebe.
- *Ekonomicko-zabezpečovací funkce* – tato funkce slouží k zajištění finančního zaopatření rodiny. Rodina má za úkol hospodařit s příjmy ku prospěchu všech členů rodiny. Rodiče zodpovídají za materiální zabezpečení svých dětí, s tím jim pomáhá stát formou sociálních příspěvků na děti. Rodiny sociálně slabší a svobodné matky mají nárok na vyšší příspěvky od státu. Ekonomicko-zabezpečující funkce také dohlíží na to, aby potomci žijící s rodiči, mající stálý příjem od zaměstnavatele, přispívali svým rodičům domluvenou částkou na bydlení. (Gresmanová, 2003)

1.3 Vztahy v rodině

Pro předškolní děti jsou rodiče významnou emoční autoritou. Vysoce si cení rodičovské role a postavení z ní vyplívající, z jejich pohledu toto postavení zaručuje značné osobní kvality. V předškolním věku děti rodičům přisuzují téměř všemocnost, věří, že rodiče vyřeší vše a poradí si v každé situaci. Tuto představu postupně koriguje setkávání například s autoritou vystupující za určitou instituci. To ale nemění fakt, že v předškolním věku jsou pro děti rodiče vzor, kterému se chtějí v každém směru podobat a identifikují se s ním. Při identifikaci s rodiči akceptují veškeré názory rodičů a chtějí být přesně jako oni. Ztotožňování se subjektivně významnou osobou dětem dodává pocit jistoty a snižuje obavy vycházející z čehokoli. Identifikací s autoritou si dítě posiluje sebejistotu a zlepšuje sebehodnocení. Identifikací si symbolicky přivlastňuje kompetence dospělého.

Svou potřebu identifikace si děti předškolního věku uspokojují především hrou. Ve hře mohou získat roli dospělého a zkusit, jaké to je být dospělým. (in Vágnerová, 2017, s.225-226).

K velkému posunu v chápání jednotlivých pozic všech členů rodiny dochází právě v předškolním věku. Dítě začíná chápat pozice členů rodiny vůči němu, napomáhá mu v tom jeho egocentrismus – dítě vše posuzuje z vlastní pozice. Chce se stát velkým, ale zároveň zůstat ve stejné rodinné pozici. Děti v předškolním věku už jsou schopné diferenciovat rozdílnosti mezi pozicemi dospělých dětí. Chápou rozdílnost mezi vztahem rodičů a dětí, diferencují, že rodiče a jiní dospělí mají vztah na jiné úrovni než oni jako sourozenci. Strašíková 2000 (in Vágnerová, 2017, s.227).

1.1.1. Vztahy rodičů k dětem předškolního věku

Rodiče předškolních dětí na ně mají větší požadavky a očekávají, že budou mít zralejší jednání. Mezi chováním otce a matky k dětem je často zřejmá komplementarita, rodiče se v chování a působení na děti vzájemně doplňují. Bývá tomu tak ve funkčních rodinách. Je-li vztah mezi rodiči nějakým způsobem narušen, dochází často k disharmonii vedoucí k nefunkční nekompatibilitě v přístupu rodičů k dětem. Rodičovský přístup matky a otce bývá rozdílný z kvantitativního i kvalitativního hlediska. (Leve a Fagot,1997; Lindsey et al.,1997;a kol., 2003 in Vágnerová, 2017, s. 227).

- **Matka** – tráví obvykle více času s dětmi než otcové, více se zaměřuje na každodenní činnosti a je garantkou plnění běžných povinností. Hry matek s dětmi bývají klidnější a v domácím prostředí. Více s dětmi komunikují a nepoužívají mnoho přímých rozkazů. Jejich verbální i neverbální projevy bývají emočního charakteru. Vřelý a vyrovnaný vztah mezi matkou a dítětem poznáme podle otevřenosti, komunikaci o emočních prožitcích, různorodosti způsobů kontrol a korekcí chování dětí. Vztah matky a dítěte v tomto období slouží jako zdroj jistoty a bezpečí, matka je pečující a ochraňující osobou. V předškolním věku u dětí dochází k postupnému odpoutávání od těsné vazby s matkou.
- **Otec** – často má roli vedlejšího, doplňujícího rodiče, přenechávající větší část výchovy na matku. Otec bývá pro dítě vzácnější, sdílí s dítětem více volnočasových aktivit, výletů a her mimo domov. Méně s dítětem mluví a užívá častěji direktivních příkazů, méně diskutují o problémech. Je vyšším kázeňským garantem, má roli průvodce ve vnějším světě a funguje jako prostředník během získávání nových zkušeností a poznatků. Jako iniciátor, zpravidla pohybových her, při kterých se s dítětem pošťuchuje, učí dítě zvládnout symbolicky bojové hry. Je učitelem sportovních dovedností a partnerem ve zvládání těžkostí s nimi spojenými. Citlivého otce poznáme podle pomoci při regulování emočních reakcí při hrách, ve kterých může snadno dojít k afektivnímu nabuzení. Předškolní období s sebou nese i diferenciaci chování otce k dítěti, zvláště s přihlédnutím na různost pohlaví.

Dítě mívá variabilnější vztah s otcem než s matkou. Chování otce je ve velké míře ovlivňováno partnerským vztahem, více než tomu je u matky. Je to ovlivněno vymezeností rolí, matčina role je jasněji vymezena. Role otce, jeho chování a angažovanost při vychovávání je ovlivňována sociálními, osobními nebo aktuálními faktory – společenské zvyklosti, stav rodinného klimatu, samotný zájem otce o dítě nebo míra angažovanosti, výchova, požadavky od matky. (Lamo el at.,2004 in Vágnerová 2017, s. 228)

1.1.2. Vztahy se sourozenci

Značný význam v socializaci mají i sourozenecké vztahy, jsou specifickou socializační stimulací. Dítě předškolního věku se tím učí zvládat požadavky související s vzájemným soužitím se sourozencem.

Sourozenec jako zdroj zkušenosti – dítě se od něho může něco naučit. Sourozeneckým chováním se dítě učí porozumění specifikacím interakčních vzorců, reakcím a projevům na jiné úrovni, než je nadřazená u rodičů. Všechny sourozenecké interakce včetně nepřátelských jsou podporou sociálního vývoje porozumívání pocitů a potřeb ostatních lidí.

Vztah se sourozencem je citově významný z hlediska spojení skrze společné rodinné zázemí. Vztahy mezi sourozenci jsou často asymetrickější, nežli vztahy s vrstevníky. Zřídka se stane, aby byli sourozenci stejného věku, tudíž se nacházejí na jiné vývojové úrovni. Dítě může také trpět pocitem privilegovanosti sourozence ze strany jednoho z rodičů.

Sourozenci zároveň mohou být spojenci sdílející společný cíl. V předškolním věku mohou být vztahy mezi sourozenci i ambivalentního charakteru. Sourozenec je spojencem, ale zároveň i soupeřem. Sourozenci se musí dělit o pozornost rodičů, o privilegia i materiální výhody. Spojenci jsou ve hře, kde je výhodou společná kooperace, aby se hra stala zajímavější. Mohou si být vzájemně oporou v situacích společného ohrožení, např. když rozhněvají rodiče, v nouzi si mohou pomáhat. Sourozenecká rivalita roste podobností věku sourozenců, tedy podobností vývojové rovně. Jsou-li sourozenci rozděleni větším věkovým rozestupem, získává obvykle starší ze sourozenců mocenskou roli.

Starší sourozenec je zpravidla pomocníkem pro mladšího sourozence v získání sociálních dovedností a pochopení rodičovského očekávání. Může být dítěti zdrojem jistoty a bezpečí. Je mu vzorem, s nímž se může identifikovat, a touto interakcí samo rozvíjet. Díky mladšímu sourozenci se může učit sociálně přijatelnějším způsobem zvládnout nadřazenou roli, nepodlehnutí pokušení mladšího sourozence ovládat nebo terorizovat využíváním svého postavení staršího sourozence. Pro osobní rozvoj je dobré poučování

mladšího sourozence. Když mu chce něco popsat nebo vysvětlit, musí mu problém vysvětlit podrobněji a srozumitelnou formulací než dospělému.

Vzájemný vztah mezi sourozenci závisí na postoji rodičů, na jejich schopnosti vcítit se do svých dětí a vysvětlování svých postojů. Tato schopnost je potřebná právě v předškolním věku při očekávání příchodu novorozence do rodiny, dítě má strach ze ztráty své pozice v rodině, ztráty pozornosti rodičů, kteří se zatím věnovali jenom jemu. Příchod kojence může být pro dítě trauma, na které reaguje regresí a začne používat chování kojence, aby upoutalo pozornost rodičů, kteří reagují více na kojence. Role staršího sourozence je vnímána jako ztráta atraktivity pro rodiče, přestože z určitého hlediska získává větší sociální prestiž.

Nekritickým přejímáním chování lidí v nejbližším okolí dětmi v předškolním věku můžeme říct, že velká část sourozeneckých vztahů je odrazem zkušenosti s chováním rodičů k dalším členům rodiny, ať už dospělých nebo dětí. K sourozencům přistupují tak, jak vidí přistupovat rodiče k sobě navzájem. (Howe et al., 2001 in Vágnerová, 2017, s.228-229).

2 ROZVOD

2.1 Vymezení pojmu rozvod

Rozvodové řízení a okolnosti, které mu předcházejí a následně provázejí, z velké většiny traumatizují všechny členy rodiny. Rozvodové řízení je známkou neúspěchu minimálně jednoho z partnerů. Řízení o rozvodu náš zákon popisuje v ustanoveních § 24 až 29, které se zabývají nejen rozvodem jako takovým, ale i jeho důvody a řešením péče o dítě po rozvodu. Zákon definuje okolnosti, kvůli kterým se manželství může rozvést, takto: *„Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže manželství je tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití;“* přihlíží přitom k příčinám rozvratu manželství. (Francová, Závodská, 2008, s.3).

Je nutné podotknout, že zákon za všech okolností dbá na zájmy dítěte. *„Přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabýlo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu“* (Občanský Zákoník, 2014, § 755/2a). O tuto situaci jde pouze tehdy, je-li patrná naděje na obnovení manželství rodičů nezletilého, pokud by po rozvodu hrozilo vážné narušení péče o dítě. Za zvláštní důvod zákon považuje zdravotní stav dítěte a jeho psychickou vazbu na rodiče. *„Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.“* (Občanský Zákoník, 2014, § 755/3). Rozhodnutí o rozvodu udává soud pro nezletilé.

Český statistický úřad zmiňuje, že od roku 1984 se počet rozvodů v České republice pohybuje kolem 30 tisíc ročně. V roce 2013 to bylo konkrétně 27 895, z toho bylo 57,1 % manželství s nezletilými dětmi.

2.2 Příčiny rozvodu

Příčinou rozvodu bývá zpravidla porušení manželských povinností, které jsou definované v zákonu o rodině v ustanovení § 18 jako povinnosti manželů žít spolu, být si vzájemně věrni, vzájemně respektovat důstojnost druhého, společně pečovat o dítě a vytvářet zdravé rodinné prostředí za dodržování stejných práv a povinností obou manželů. Před zahájením soudního řízení je povinností soudu pokusit se smířit účastníky. Soud vyzve oba účastníky ke zvážení, zdali je rozvod opravdu jediným východiskem z manželské krize. Není-li možný kompromis mezi účastníky, doporučí konzultaci s odborníky, psychology aj. Je-li toto řešení odmítnuté alespoň jedním z manželů, soud zahajuje rozvodové řízení.

V situaci, kdy žádný z manželů nemá zájem zachovat manželství, je důkazní situace jednoduchá, byť může mít každý z manželů jiný důvod k rozvodu. V praxi k nejčastějším důvodům rozvratu bývá nevěra, finanční neshody, rozdílné povahové rysy, odlišné zájmy, lišící se výchovné styly nebo vzájemné fyzické násilí. Mezilidské vztahy jsou velmi složité, ovšem manželské vztahy jsou oproti mezilidským ještě složitější. Důvod, který způsobí rozvrat jednoho manželství, nemusí vůbec ohrozit manželství jiné. Pro soud není ani tak podstatné, jestli se oba manželé shodují na důvodu rozpadu manželství. Jeho úkolem je konstatovat hluboký a trvalý rozvrat manželství na základě důkazů získaných výsledkem účastníků, svědků nebo na základě listinných důkazů.

Složitější situace nastává při výslovném nesouhlasu s rozvodem jednoho z manželů. Ať už je důvodem dosavadní citová vazba, hmotná závislost na druhém, nebo trvá na zachování úplného rodinného prostředí pro dítě. Tato situace není pro soud jednoduchá, chce od druhého z manželů, popřípadě svědků dokázat, že spolu manželé trvale nežijí, nemají společnou domácnost, nedokáží společně vychovávat děti. Termín „*manželé spolu trvale nežijí*“ označuje trvalé ukončení intimních styků. (Francová, Závodská, 2008, s.4-5).

Rozvod je, ve většině případů, výsledek dlouhodobě nefungujícího manželství. Tento proces dělí Dytrych a Matějček (1994) na tři stádia.

- Manželský nesoulad – docela běžný, partneři nejsou schopni nalézt kompromisy vhodné pro řešení sporů
- Manželský rozvrat – v této fázi je podstatně narušena jedna z rodinných funkcí (výchovná, emoční, ekonomická). Bývá akutní nebo dlouhodobá a může vyvrcholit ve třetí stádium, a tím je rozvod.
- Rozvod – konečné řešení rozvratu. Od rozvratu se liší tím, že je deklarován. Musí být podána žádost o rozvod, a tím do situace vstoupí úřední instituce.

Plaňava (2000, s. 157-159) rozděluje období kolem rozvodu do čtyř etap, které se mohou prolínat a být reverzibilní; může se stát, a není to tak neobvyklé, že jeden z manželů je v daný čas v jiné etapě než druhý z manželů.

- I. V první etapě se jedná o protahovanou manželskou krizi s narůstající pravděpodobností rozvodu. Po této etapě může, ale zároveň nemusí, následovat rozvodové rozhodnutí, proto je diskutabilní její zařazení do rozvodových procesů. Typickým znakem první etapy je přeměna z parciální manželské dysfunkce na dysfunkci totální, poruchy v jedné oblasti soužití vedou k poruchám v jiných oblastech. Typický je i pokles až absence spolupráce v oblastech instrumentálního soužití, intimity. Stereotypní destruktivní hádky nebo dlouhotrvající nepřátelské mlčení, z jedné, obou stran sabotáž manželské solidarity. Už v této etapě se může objevit přímé či nepřímé manévrování s dětmi z jedné, nebo obou stran. Narůstající negativní bilance v soužití přispívá k nárůstu rozvodového potenciálu. Tento pojem je považovaný za klíčový prvek, sloužící k porovnání míry ohrožení manželství rozpadem, klíčový v rozhodnutí, zda je šance na záchranu manželskou terapií, nebo je doporučeno rozvodové psychologické poradenství.
- II. V druhé etapě dochází k rozhodování a rozhodnutí. Jednoznačnou převahu má negativní kognitivně-emoční bilance u obou manželů, oba mají tendenci zpětně hodnotit dosavadní manželství ovlivněni aktuálními frustracemi, obavami, prožitky. Manželé minulost hodnotí různě a oba jí reflektují jako neúnosnou, strastiplnou, oba proto usilují o změnu, každý může chtít ale jinou změnu. Hlavní proces v této etapě je rozvodové rozhodování, které je

ve většině případů asymetrické – jeden z manželů s rozvodem souhlasí, ale druhý z manželů rozvod odmítá. Výjimkou může být dlouhodobě mrtvé manželství, zde proces separace už dávno proběhl, a manželé chtějí formální soužití ukončit i právní cestou. V druhé etapě se také často vyskytuje zahrnování blízkého okolí do procesu rozhodování – přímé manévrování s dětmi, snaha získat si dítě na svou stranu.

- III. Třetí etapa už se zabývá přímo rozvodovým jednáním. Jsou zde zahrnuty akce inzerce rozvodového řízení do okolí, navázání kontaktu s advokátem a podání návrhu o rozvod. Můžeme pozorovat řadu variant z hlediska zahrnování a nezahrnování dětí do rozvodového jednání, jako např: zvýšení tlaku na dítě, přímé manévrování se záměrem získat si ho na svou stranu, a tím potrestat druhého rodiče. Druhou variantou je záměrné přehlížení dětí a nezáměr o to, co se v nich odehrává a co prožívají. Tato situace nastává, když je jeden nebo oba rodiče natolik zahlceni soudním i mimosoudním řešením, že nemají čas, energii a často ani zájem řešit děti. Třetí variantou je navazování symbiotického kontaktu a vztahu s dítětem. Opuštěný partner může narušit nebo úplně zrušit generační hranici a v dítěti získat jak spojence, tak i důvěrníka.
- IV. Ve čtvrté etapě dochází k dokončení manželské separace a kutvoření porozvodového života. V literatuře je čtvrtá fáze popisována jako: porozvodová rekonstrukce, adaptace, restrukturační.

2.3 Psycho-sociální rozvod, porozvodová adaptace

Psycho-sociální rozvod je sled procesů, ve kterém dochází k vyrovnávání všech zúčastněných s rozpadem manželství tak, aby došlo ke zmírnění, zminimalizování ztrát i důsledků rozvodových frustrací a vytvoření šancí na uspokojivý život po rozvodu. Tento proces zahrnuje řadu úkolů, jejich plnění je navazující a může se i prolínat. (Plaňava 2000).

Tyto úkoly rozdělil Plaňava (2000) do čtyř psychorozvodových úkolů, které korespondují s danou etapou rozvodového procesu.

1. Partnerské odpoutání od manželství. Jedná se o emoční odžití a kognitivní zpracování faktu, že manželství je u konce, není možné jeho pokračování – rozvodový potenciál je tak velký, že případný zápas o záchranu nebo rekonstrukci manželství postrádá smysl. Emočně-kognitivní akceptace rozpadu manželství bývá psychoterapeuticky nesnadným úkolem zejména pro partnera, který s rozvodem nesouhlasil, nebo dosud nesouhlasí. Partnerské odpoutávání je asymetrické, často v tom smyslu jeden je na partnerovi a manželství závislý, ať už emočně, materiálně nebo postojově, kdežto druhý vůbec ne. Za nezbytné v tomto psychorozvodovém úkolu je přijetí faktu, že manželství skončilo, oběma manželi, to spočívá v prožití emočních bouří, které probíhají zejména u opouštěného z manželů. V emočních bouřích se vyskytují stavy zoufalství, depresivní rozklady nebo hostilní, někdy až agresivní, tendence. Tyto emoce lze považovat za průvodce frustracemi a životními traumaty, a až po jejich odeznění může nastoupit kognitivní zpracování situace, ústící v náhled na to, jak a proč manželství nevydrželo.
2. Oddělení rodičovství od manželství – vytvoření předpokladů pro rozvodové rodičovství. Tuto psychorozvodovou etapu můžeme popsat jako snahu obou rodičů fungovat aspoň jako dobří rodiče každý jednotlivě, když neobstáli v manželství, nemusí selhat i v rodičovství. K dobrému plnění jednotlivého rodičovství je zapotřebí splnění jednoho porozvodového kroku – důsledné a bezvýhradné ukončení zapojování jakýkoliv nevyřízených účtů z manželství do přímého či nepřímého jednání s dětmi nebo o dětech. Nepřímé jednání může být trestání, vydírání partnera skrze děti.

3. Ochrana dětí – do ochrany dětí je zahrnuté respektování zájmů, potřeb, a především prožitků při přijímání postoje, že rozvodem děti ztrácejí a strádají.

Pomoci se zvládnutím strádání dětí můžou psychorozvodové úkoly:

- Napříč všemi etapami rozvodového procesu dětem stále zajišťovat běžnou denní péči. Ponechat dětem, popřípadě rozšířit, dostatečný prostor a čas pro zájmové činnosti mimo rodinný kruh.
- Klást důraz na udržení vztahu s prarodiči obou manželů.
- Důležité je postupné utváření vlastních kontaktů a interakcí s každým rodičem jednotlivě. To všechno činit pod jednou podmínkou: žádná interakce nesmí uvést dítě do konfliktu s jeho loajalitou, to znamená že projev kladných citů k rodiči nesmí ohrozit vztah s druhým rodičem. Každý z rodičů tráví čas s dítětem individuálně, bez přítomnosti druhého rodiče, tím si všichni zúčastnění postupně zvykají a utváří základy života po rozvodu.
- Nejdůležitější je poskytnutí přiměřených informací dítěte o situaci v rodině, co se děje a co bude následovat v blízké budoucnosti. A. Mitchellová ve svých výzkumech udává, že nedostatek vhodných (nemusí a neměly by být úplné) informací podaných dětem, u nich zvyšuje pocit nejistoty, rozvodové strádání. Dostatečnou informovanost dětí nesmíme zaměňovat se zapojováním dítěte do řešení manželských a rozvodových problémů.

4. Utváření porozvodových perspektiv – do čtvrté etapy patří i utváření porozvodové identity, a tím i nového stylu života. Po odeznění emočních bouří, při nástupu kognitivního zpracovávání minulosti a jsou-li exmanželé schopni mírnit strádání svých dětí, je vhodný prostor pro vytváření reálných postojů a k vytváření budoucnosti. Předpoklady k snazší porozvodové adaptaci jsou utvářeny plněním předchozích psychorozvodových úkolů v předešlé etapě. I tuto etapu můžeme operacionalizovat do několika úkolů, kroků:

- Dokončit úplnou prostorovou separaci, pokud tak již nebylo učiněno. S tím souvisí i účelné změny v rozmístění nábytku v bytě, ze kterého expartner odešel.
- Navazování nových společenských známostí a vztahů, nebo oživení starých známostí, které nejsou spojeny s bývalým manželstvím.
- Domluvit konkrétní a jednoznačnou dohodu, popisující fungování porozvodového rodičovství.
 - Vyjednat, a především akceptovat materiální, finanční vyrovnání.

(Plaňava 2000, s.166-168).

2.4 Dopad rozvodu na rodiče

H. Smith ve své knize (2004) podrobněji popisuje, co se odehrává v matekách a otcích během a po rozvodu.

- Matka

Pocity matek během i po rozvodu bývají různé, složité i matoucí. Některé matky jsou rády, že vztah skončil, bývá tomu tak v případě, kdy k sobě partneri nechovají vřelé city. Některé matky mohou reagovat popřením celé situace, věří že se vše urovná. Opuštěné manželky se mohou chtít pomstít, ublížit bývalému partnerovi tak, jako ublížil on jim. Jiné matky se cítí otupěle a sklíčeně. U některých žen se mohou objevit i fyzické příznaky napětí, jiné zase obviňují samy sebe, většinou si nakonec ale uvědomí, že z většiny nebyla pouze jejich vina. Jakmile si ženy připustí, že je konec vztahu definitivní, jejich první reakcí bývá z většiny zoufalství z úkolu, který před nimi leží. Časem však toto zoufalství opadá a budoucnost se stává jasnější a ženy se s ní smíří. Konečným pocitem emoční cesty po rozvodu bývá rostoucí sebedůvěra žen a naděje v nový, lepší život. Některé matky mohou, přes veškeré špatné zkušenosti, bývalého partnera stále milovat a respektovat. Je-li respektu schopný i druhý partner, je pár schopný „klidného“ rozvodu, a tím co nejvíce eliminovat následky u dětí.

Osamělá matka má po rozvodu zodpovědnost za celou rodinu, čekají na ní úskalí v podobě menšího rozpočtu, hledání práce nebo stěhování. Podporu může krátkodobě hledat u staršího dítěte, dlouhodobě to ale může mít pro dítě ničivé

následky. Dítě se pak přestává vnímat jako ojedinelá osobnost a začne se vnímat jako součást páru, začne mít výčitky, že matku nechává samotnou. Matka se též bude muset vyrovnat s citovým rozpoložením dítěte, které může být jiné než matky. Je potřeba, aby matka dostatečně ujišťovala děti, že jim nebude za žádných okolností lhát a že je bude informovat o všech změnách, které se jich budou týkat. Matky, které pracují na plný úvazek, aby se vyhnuly chudobě, často kvůli povinnostem v práci a poté doma někdy nedokáží naplnit potřeby svých dětí, tak jak by samy chtěly. Děti pak mohou mít pocit, že se jim matka dostatečně nevěnuje, cítí se zavržené a touží po pozornosti rodičů a jejich lásce. Tuto potřebu nemůže uspokojit žádná z vychovatelek a chův.

- Otec

Osamělí otcové, kteří pečují o dítě sami, se potýkají se stejnými problémy a potížemi jako osamělé matky. Větší problémy jim ale činí skloubit práci a péči o dítě. Někteří se proto rozhodnou vzdát zaměstnání ve prospěch péče o dítě, i toto řešení má však své úskalí. Problémem se může stát navazování nových přátelství, otcové mohou mít pocit, že s nimi okolí jedná nepřátelsky v důsledku přisvojení si tradiční ženské role. Chlapci mají ve starším věku často zájem žít spíše s otcem a dívky s matkou. Jsou-li děti otcům svěřeny soudem, nebo se o děti starají z důvodu odchodu matky, mohou mít otcové problémy se zvládnutím bolesti a hněvu. To má nepříznivý vliv na jeho budoucí vztahy. Občas se mohou osamělí otcové pokoušet o přerušování kontaktu dětí s matkou. Dětskou potřebu stýkat se s matkou berou za zavržení otce.

Problém může nastat při péči o dospívající dívky, které svým vzhledem připomínají bývalou partnerku a tím oživuje otcovu bolest. To může být problém při přijetí faktu, že se chce dcera osamostatnit, může dceru trestat domácím vězením, a tím jí bránit v navazování vztahů s chlapci.

Dalším úkolem osamělých otců je pomoci zvládnout dítěti křivdu, kterou prožívá po odmítnutí matkou. Pomoci dítěti mohou věnování se dětem a dávání najevo svých citů. Problémem může být, když musí otec z důvodu dostačujícího zabezpečení zůstat ve své dosavadní práci a kvůli nedostatku času na domácí

práce čeká, že je udělá starší ze sourozenců. Starání o domácnost je u dětí v pořádku, je-li přímo úměrná věku dítěte a je-li dostatečně oceněná otcem.

(Smith, 2004)

2.5 Dopad rozvodu na děti

Z. Matějček, Z. Dytrych v knize *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné* (1996) popisují, že téměř většina rodičů s dětmi v předškolním věku se domnívá, že rozvod na děti nijak nepůsobí a děti jsou na vnímání rozvodu, a toho co se v rodině děje, příliš malé. Zkušenosti dětských psychologů však mluví o opaku. Poukazují na fakt, že rozvod se dětí dotýká vždy, však rozdílným způsobem závislejícím na věku dítěte. Je nepředstavitelné, že by situace rodinného rozvratu, odchodu jednoho z rodičů a napětí spojeného s touto situací neovlivňovala dítě. Je třeba zdůraznit, že absence pláče, hroucení dítěte ještě neznamena, že dítě rozvodem netrpí. Rodiče jsou zpravidla po rozvodu zaujati svými problémy tak, že na děti mají mnohem méně času. Závažnější je ale pokles vnímavosti vůči dítěti, jeho potřebám a prožívání.

Dítě těžce prožívá skutečnost, že se jeho rodiče, kteří k němu mají láskyplný vztah, navzájem nemají rádi, ubližují si a uráží se. Tento poznatek v dítěti vzbuzuje nejistotu, napětí a úzkost. To se na dítěti projeví buď tak, že se uzavře do svého fantazijního světa a navenek působí jako velice hodné, nebo je naopak neklidné, podrážděné a agresivní. Rodiče toto chování berou jako zlobení, snaží se tedy dítě napravit a pomoc hledají u neurologů, psychologů a psychiatrů. Často nepřipouští možnost, že příčinou zlobení může být ztráta blízkosti s matkou nebo otcem, k nimž mělo hluboký vztah, v důsledku rozvodu. Prodlužování konfliktu rodičů po rozvodu, tím i prodlužování napětí v rodině, může mít za následek nepřiměřenou zátěž na nervový systém dítěte. Následky promítající se do dalšího osobnostního vývoje dítěte pak mohou být hlubší a trvalejší. V horším případě se neprojevívá hned, ale později v hledání vlastního životního partnera, v zakládání vlastní rodiny a výchově dětí. (Bakalář, Novákovi a kol., 1996, s.122).

M. Rufo podotýká, že se rozvod stal pro dospělé banalitou. Neznamena to, že se jedná o bezbolestnou záležitost, ale je vnímán potenciální možností v životě partnerů. I přestože stále sníme o nesmrtelnosti lásky, už víme, že manželství už nezaručuje společnou budoucnost. Pro děti však rozvod banalitou není, potřebují věřit, že jsou

plodem lásky svých rodičů a potřebují věřit ve věčnost této lásky. Chápu rodiče jako nerozlučný pár, konflikty mezi rodiči narušují idealizovanou představu dítěte o vzájemném překrývání a posilování se rodičů navzájem. (Rufo 2009, s. 71-73).

V období po rozvodu rodičů děti mají tak proměnlivé a složité emoce, že je pro rodiče obtížné jim někdy rozumět. V jednu chvíli jsou veselí, hrají si, a v následující chvíli přijde pláč nebo zlobení. Tyto změny chování rodiče matou a oni už neví, co mají dělat, aby to bylo dobře. V jiných případech se může zdát, že dítě situaci kolem rozvodu zvládlo celkem snadno, ale smutek, který v sobě potlačuje, může spustit pro něj jiná tragická událost, a jeho smutek se tak projeví o několik měsíců později. (Smith 2004).

To, jak dítě reaguje na spor mezi rodiči, je úzce spjato s věkem dítěte, jeho temperamentem, vlastnostmi a dalšími aspekty. Reakce jsou ale různé. Dítě má pocit, že si ho rodiče méně všímají, a tak na sebe upozorňuje. Někdy mohou mít reakce i psychosomatický ráz. Nejběžnější z těchto reakcí popsala ve své knize doktorka Špaňhelová (2010) takto:

- Lež – mezi první reakce patří zvýšená lhavost. Dítě kolem 5. roku už by mělo zvládat a rozeznat, co je v jeho vnitřním prožívání lež a co fantazie. Dítě chce, aby se rodiče o lži dozvěděli, a tím na rodiče zapůsobilo. Často si však neuvědomuje, že rodiče budou reagovat negativně.
- Drobné krádeže – Dítě nekrade nenápadně, aby se na to nepřišlo. Krade tak, aby si toho rodič všiml, a tím na sebe upozornilo.
- Noční děsy – může se stát, že se u dítěte objeví noční můry a děsy. Noční děsy dětem přinášejí hlubší a intenzivnější prožitky, protože si dítě ráno nepamatuje, co se mu zdálo, ale pocit zůstává.
- Zamlklost – dítě je častěji zamyšlené, zadumané a skoro nemluví.
- Lhostejnost – může pro dítě být jakousi obrannou zdí, za kterou se ho nemůže dotknout nic z toho, co se doma děje.
- Dítě má pocit viny – trápí ho výčitky svědomí. Obviňuje se za to, co se doma děje. Myslí si, že se rodiče hádají kvůli němu, protože moc zlobí nebo že něco provedlo. Dítě se vinou šíří a je kvůli tomu smutné a samo se sebou nespokojené.

- Speciální projevy provázené somatickými prvky – dítě si může stěžovat na bolest hlavy, břicha, že se mu chce zvracet, při návštěvě doktora je ale všechno v pořádku. Tyto projevy se dostaví, když se doma něco děje, např. když se dítě probudí po večerní hádce rodičů a jeden z nich tam není.
- Koktání – zadržávání řeči se projeví, když se dítě nedokáže poprat s větším emočním nábojem. Když dítě nedokáže projevít svůj vztek, nedokáže se rozbřeset nebo se svěřit. Koktání je reakcí na zátěž, kterou dítě prožívá. Charakterizuje se obvykle jako dětská neuróza, tudíž není poškozena centrální nervová soustava.
- Pomočování – jedná se o obnovené pomočování s tím, že dítě zvládá samoobsluhu a dovede si dojít při potřebě na toaletu. Dítě se pomocí strachem před rodičem, nebo když je přítomno něčemu, z čeho má strach.
- Zhoršení vztahů mezi kamarády – dítě se může vyhýbat kamarádům, přestat s nimi mluvit, stydět se před ostatními. Kamarádi změnám v chování dítěte nemusí rozumět, a tak se k dítěti otočí zády a nechají dítě samotné.
- Zvýšená rozmazlenost – rodiče, kteří se rozvádí, mohou své dítě zvýšeně rozmazlovat. Jeden z rodičů, někdy i oba se snaží dítěti předbíhat, a tak soutěží v tom, kdo mu, co dovolí a koupí. Dlouhodobě trvající soupeření rodičů, a tím rozmazlování dítěte, může mít u dítěte následky v budoucím navazování vztahů.
- Větší neposlušnost, nadávky a sprostá slova – V období kolem rozvodu se u dětí může ukázat negace všeho, co mu rodiče řeknou. Začne používat sprostá slova a nadávky. Malé děti nerozumí tomu, co sprostá slova znamenají, a používají je z většiny ke zranitelnějšímu z rodičů, v mnoha případech je to matka.
- Zvýšená agresivita – nejistota u dítěte způsobená nevědomostí, jak to doma bude dál, se může projevit agresivitou, a to nejen vůči ostatním v podobě ubližování, tak i k sobě samému. Ubližování si u malých dětí může mít formu třeba mlácením hlavou o zeď nebo škrábání na rukách. Toto ubližování je reakcí na to, že děti nechápu situaci, která doma nastala, a tímto způsobem proti ní protestují. To v rodičích vzbuzuje výčitky svědomí.
- Separační úzkost – úzkostný stav se u dítěte objeví, když se octne bez jednoho z rodičů, bez jeho jistoty. Dítě se může stát apatické, nemá zájem o hraní a

nereaguje na komunikaci. Může se objevit i častější buzení během noci. Více se bojí, má vnitřní napětí, které neventiluje. Docent Plaňava (1994) ve své knize popisuje neurotické prožitky a stavy jako bezprostřední reakce na rozvod, např: pocity úzkosti, deprese, poruchy spánku, poruchy pozornosti, uzavření do sebe nebo nezáměr o kontakt s okolím. Mezi časté reakce také patří zvýšená agresivita. Autor zmiňuje i sníženou adaptabilitu, problémy se vztahy s vrstevníky a zhoršení chování ve školním prostředí. Může dojít až k delikvenci. Zmiňuje i zprávy se Spojených států o tom, že po uplynutí nějaké doby od rozvodu, minimálně rok, se chování těchto dětí ve škole výrazně neodlišuje od chování vrstevníků z rodin úplných. Odchod jednoho z rodičů pro dítě znamená odchod modelu významné ženské či mužské role. Problém nastává u chlapců žijících pouze s matkou nebo jiným ženským vzorem. Je-li chlapec jedináček, může se v extrémních případech stát závislým na matce, a dojde tak k syndromu maminčina chlapečka. Rizikovou skupinou jsou chlapci ve věku do 5 let. Chlapci ve starším věku už mají mužskou roli zafixovanou. Ochuzené jsou i děti žijící s rodičem stejného pohlaví. Chybí jim zkušenost s modelem chování dospělého opačného pohlaví. (Vágnerová 2000).

Sourozenci a rozvod

Smith ve své knize (2004) poukazuje na neuspokojivou situaci pro sourozence, kteří mohou být po rozvodu rozděleni v zájmu spravedlnosti. Rodiče si někdy neuvědomují, že mezi sourozenci není jen rivalita, ale i vzájemná důvěra. Bratr se sestrou spoléhají častěji jeden na druhého než na někoho z okolí. Vzájemně se podporují a jeden pro druhého jsou podstatnou částí důvěrného prostředí. O snášení rozvodu u sourozenců se zajímala i doktorka Špaňhelová (2010), ve své knize srovnala prožívání rozvodu u jedináčků a sourozenců.

Jedináček – může mít větší pocit osamělosti. Když nerozumí svým pocitům, nemá sourozence, který by mu v pochopení mohl pomoci. V mnoha případech se jedináček stydí sdílet své pocity, a to co se v něm odehrává, se svými kamarády a vrstevníky. Chybí mu člověk, kterému by mohl říct, co ho trápí. O to

více je od rodičů potřebné dostatečné vysvětlení, povídání si s dítětem a věnovat mu více času.

Sourozenci – dítě se sourozencem má oproti jedináčkům výhodu, že mají blízkou osobu, které se mohou svěřit, někoho, kdo je ve stejné situaci. Starší ze sourozenců může mladšímu vysvětlovat situaci, jak jí chápe on, tím se starší stává zodpovědnější. V opačném případě je starší sourozenec zaskočen a jako obranu použije útor proti mladšímu sourozenci. V tomto případě musí zasáhnout rodiče a situaci dětem opětovně vysvětlovat.

2.6 Porozvodová péče o děti

Když se manželé rozhodnou rozvést, čeká je celá řada rozhodnutí, často se ty nejbolestivější rozhodnutí týkají dětí. R. A. Warshak ve své knize (1995) poukazuje na skutečnost, že manželé během rozvodového řízení věnují mnohem méně energie a času rozhodování, jak bude vypadat péče o dítě po rozvodu, než komu bude co patřit. Spíš se radí s právníky než s dětskými psychology a psychiatry. V rozhodování, kdo bude o dítě pečovat po rozvodu, se většina rodičů řídí společenskou zvyklostí, díky které se nemusí řídit vlastním úsudkem. Tato zvyklost diktuje, že mají všechny děti žít po rozvodu ve výhradní péči u matek. Je založena na dvou předpokladech, které tvrdí, že je většina žen lepšími rodiči a že je matka pro dítě důležitější než otec. R. A. Warshak má však názor, že výhradní péče a výchova dětí by neměla být výhradou žen o nic víc, než živit rodinu výhradou mužů. (Warshak, 1995).

1.1.3. Možnosti porozvodové péče a její dopad na dítě

- **Výhradní péče**

Do roku 1998 byla výhradní péče jedinou variantou porozvodové péče o děti. V současnosti se řadí k nejběžnější porozvodové péči, u většiny případů je to výhradní péče matky. (Smith 2004).

R.A. Warshak ve své knize (1995) píše o americkém výzkumu, ve kterém byly porovnávány děti žijící ve výhradní péči otců či matek, a výsledky dokazují, že není rozdíl mezi dětmi žijícími u matky a žijícími u otce. Nelišily se z pohledu psychologického vývoje, ani v úrovni zralosti, míry úzkosti, nezávislosti ani v počtu výskytu poruch chování, psychosomatických obtíží ani ve vztazích s rodiči a vrstevníky. (Warshak,1995).

Smith ve své knize (2004) doporučuje pravidelný vzorec v navštěvování obou rodičů. Součástí těchto návštěv by měla být i klidná část, ve které si rodič s dítětem povídá. V případě výhradní péče u matky by mělo mít dítě svůj klidný kout i v otcově novém domově. Vlastní kout mu pomůže k pocitu, že do nového domova patří. S postupem věku by se měly rituály měnit. Ze začátku by například u malých dětí měla návštěva začínat objetím. Tyto rituály a pravidla by si rodiče měli probrat na začátku střídavé péče, aby byly v obou domovech stejné, stejné by mělo být například ukládání ke spánku a další každodenní rituály. Když rodiče nejsou schopni domluvy, a tyto rituály se v obou domovech liší, mohou v dítěti návštěvy posilovat obavu z konfliktu mezi rodiči. Někdy se nepřítomní rodiče přes veškerou péči nedokáží vcítit do dětské duše. Mohou pak před dětmi použít obraty jako „tvoje nová rodina“, „tvůj nový otec“, tyto slovní obraty mohou být pro dítě bolestné, mají díky tomu pocit, že původní otec není dobrý, protože je „starý“. Po návratu z návštěvy u druhého rodiče mohou mít děti různé reakce kvůli silným a rozporuplným pocitům. Často jsou hlučné, nedokáží se uklidnit a jsou neukázněné. Tyto reakce a chování mohou být ovlivněny stupněm jeho úzkosti během návštěvy, obzvláště má-li rodič negativní či urážlivé poznámky na konto druhého rodiče. To dítěti připomíná jeho bezmoc z neschopnosti sjednotit rodiče. Vnímání napětí mezi rodiči v dítěti prohlubuje úzkost. Opakované loučení s jedním či druhým rodičem dětem může připomínat první loučení po rozvodu, a tím mu připomínat i pocity, které při něm měl. Neukázněným chováním vyvolává prudkou reakci mezi rodiči, a tím u sebe odvádí pozornost od přemýšlení nad svou vnitřní bolestí. (Smith, 2004).

Všeobecně platí, že nehrozí-li dítěti tělesné či sexuální ubližování, je pro dítě přínosný kontakt s oběma rodiči. Ale v potaz by se mělo brát i citové týrání, které se však velmi špatně dokazuje. O emočním týrání můžeme hovořit, pokud rodič útočí

na dětskou osobnost, zesměšňuje dítě, znevažuje jeho pokroky a schopnosti, svou pozornost věnuje spíše jinému dítěti a své zanedbává, nechává dítě dlouho samotné a jinak zneužívá svou rodičovskou moc. Emoční týrání může být pro dítě i očerňování druhého rodiče, protože dítě cítí součástí svých rodičů, a proto očerňování rodiče přejímá na sebe. (Smith 2004).

- **Střídavá péče, společná péče**

Střídavá péče znamená, že o dítě pečují střídavě oba z rodičů. Jejich péče a výchovné působení by mělo být podobné až stejné, ale důraz je kladen na pevné časové intervaly. Intervaly mohou mít různou délku, několik dnů i týdnů. Dříve bylo pro společnou péči podmínkou společné bydlení, dnes již není. O společné i střídavé péči pojednává zákon o rodině §26 č. 91/1998 Sb.: *„Jsou-li oba rodiče způsobilí děti vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li toto v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“* (Novák 2013).

I u střídavé péče je důležitá komunikace a schopnost se domluvit. Hovoří o tom doktorka Špaňhelová, která sepsala podmínky, které pomůžou lepšímu fungování střídavé péče, a tím snížení negativního dopadu na dítě:

- Schopnost domluvit se na střídavé péči – konflikty mezi sebou, si rodiče musí vyřešit před jednáním o střídavé péči, dítě se nesmí dostat do role prostředníka.
- Schopnost domluvit se na stylu výchovy – způsob výchovy dítěte by měl být jednotný u obou rodičů, aby výchova dítě nemátla.
- Neočerňovat druhého rodiče před dítětem – rodiče by neměli hanit druhého z rodičů, měli by s dítětem mluvit o rozvodu, jeho pocitech a nedovolit, aby se dítě stalo svědkem konfliktu mezi rodiči.
- Společná komunikace v řešení věcí, týkajících se dítěte – nebát se komunikovat o důležitých prvcích výchovy.

- Pravdivé informování – pravdivě sdělovat, co se odehrávalo s dítětem během návštěvy.
- Rodiče by před dítětem neměli lhát.
- Důležitý je vzájemný respekt a tolerance.
- Rodiče by měli využívat společné chvíle v době pobytu dítěte – důležité u střídavé péče je věnovat dítěti co nejvíce času při jeho pobytu u rodiče, práci se může rodič věnovat při pobytu dítěte u druhého rodiče.
- Rodiče by neměly o lásku dítěte soutěžit – rodič by si lásku dítěte neměl kupovat drahými dárky.
- Výchovné problémy by měli rodiče konzultovat nejprve spolu – až po domluvě je probrat s dítětem.
- Pokud si rodič najde nového partnera a začne s ním žít, neměl by dítěti vnucovat jeho názory a postoje – měl by brát zřetel na to, že partnera si vybral on a ne dítě.
- Důležitá je správná prezentace situace příbuzným – příbuzní by měli respektovat rozhodnutí rodiče.

Střídavá péče může dětem vyhovovat, ale nemusí, důležitým faktorem je věk. Nevhodná je pro děti mladší šesti let. U starších je důležité, aby rodiče bydleli blízko u sebe, to umožní dítěti chodit do jedné školy, a tím mít stejné kamarády a mimoškolní aktivity. (Špaňhelová in Berger, 2011).

3 UVEDENÍ DO METODOLOGIE VÝZKUMU

3.1 Cíl a výzkumné otázky

Cílem výzkumu bude mapovat pohled rodičů a jejich dětí na jejich zkušenost s rozvodem.

Výzkumné otázky

K rodičům:

Co vedlo rodiče k rozvodu?

Jak rodiče provázeli své dítě tím, že se rozvádějí?

Jak se sami s rozvodem vyrovnávají?

K dětem:

Jak děti porozuměly tomu, co se mezi rodiči děje?

Jak děti rozvod prožívají?

3.2 Volba přístupu a výzkumných metod

Kvalitativní výzkum – Metoda umožňující rychlý vhled do zkoumané problematiky a pomáhá autenticky odhalit názory a potřeby lidí. Kvalitativní výzkum nabízí rychlý a čistý sběr informací, při kterém neztrácíme žádný výrok ani projev respondenta. Na základě kvalitativní analýzy odhalujeme příležitosti a rizika a další postupy související se zkoumaným tématem.

Polostrukturovaný rozhovor – je verbální dialog dvou osob. Vyznačuje se tím, že autor rozhovoru má připravenou kostru otázek, které chce během rozhovoru probrat. Tazatel má možnost, během rozhovoru odbočit od tématu a v reakci na odpověď zpovídaného se zabývat tím, co mu dané chvíli přijde důležité. (Linderová,2016)

3.3 Etické otázky výzkumu

Respondentům jsem se představila a seznámila je s účelem vedení rozhovoru. Vzhledem k tomu, že děti, s nimiž jsem hovořila, byly potomci dospělých respondentů, nebyl problém získat od nich informovaný souhlas.

Současně jsem změnila jména všech respondentů a pozměnila všechny informace, které by mohly vést k jejich identifikaci.

3.4 Představení výzkumného souboru

Část respondentů jsem znala ze svého okolí, část jsem získala v mateřské škole, ve které pracuji.

Rodina	Věk matky	Věk otce	Věk dítěte	Rok rozvodu	Typ péče
Červených	33	41	6	2018	Střídavá péče
Modrých	33	35	6	2017	V péči u matky
Zelených	33	39	9	2013	V péči u matky

4 PŘEDSTAVENÍ ROZHOVORŮ

V této kapitole představuji vyprávění jednotlivých členů rodin, vždy postupně počínaje rodičem. Na závěr každé rodinné „kazuistiky“ uvádím také krátké porovnání pohledů jednotlivých účastníků.

Rodina Červených

Paní Červená:

Paní Červená mi situaci kolem rozvodu popsala jako období plné hádek, které přicházely většinou po alkoholu. S manželem na sebe žárlili a emoce, které se v nich kupily, uvolnil až alkohol. Hádky byly o to více vyhrocené. Došlo i na zbraň, vytaženou na rodinného příslušníka (bratra). Dále řekla, že s mužem spali dlouho v oddělených postelích. *„Těsně před rozvodem chladnou komunikaci střídalo citové vydírání.“* Tato citově náročná situace vedla paní Červenou k podání žádosti o rozvod. Nejdříve byla s rozvodem srovnaná, to se ale změnilo. *„S manželem jsem normálně komunikovala, než jsem zjistila, že si týden po rozvodu našel novou partnerku.“*

Paní Červená se snažila dětem situaci kolem rozvodu vysvětlit tak, že si rodiče už nerozumí a že se to někdy stává. *„Už si s tatínkem nerozumíme, a tak jdeme od sebe, dál se budete vídat s námi oběma.“* Nejvíce se potýkala s problémem pochopení syna, který nedokázal pochopit, jak to, že se rodiče nemají rádi, když spolu dál mluví. Myslí si, že pro jejího syna bylo nejtěžší zvyknout si na dva domovy. Otec zůstal bydlet v domě, kde bydlela rodina Červených před rozvodem, a matka se odstěhovala do menšího bytu ve městě. Syn nevěděl, kde se cítí více doma, jestli v domě, kde má svůj pokojíček od narození, nebo v novém pokoji, který sdílí se sestrou v domácnosti matky. Zmiňuje se i o citovém ovlivňování syna od otce, který mu při odchodu z otcovy domácnosti říkal: *„Neplakej, buď silný, protože když pláčeš, tatínka to moc bolí.“* Podotýká ale, že se vztah mezi otcem a synem po rozvodu prohloubil. Tento fakt ale narušovalo otěhotnění otcovi nové partnerky, které syn z počátku moc nechápal. Myslel si, že miminko je pouze tety a ne i otce. Situaci po čase pochopil, miminko bere jako svou sestru.

Paní Červená nedokázala říct, jak podle ní rozvod snášel její partner. *„Nevyznám se v něm, je flegmatik, který své pocity vyjádří až v agresí, v mnoha případech po požití*

alkoholu.“. Podle p. Červené bývalý manžel dost pije a jeho problém je laxnost k mnoha věcem. S odstupem času se dozvěděla, že ji exmanžel stále miluje a chtěl by se k ní vrátit, v tom mu ale brání jeho nová, těhotná přítelkyně, kterou kvůli jeho dítěti nechce opustit, a tím rozbít další rodinu. V celé této situaci se p. Červená cítila jako hlava rodiny, a ten, kdo o všem rozhoduje. Tudiž cítila nesplnění mužské role od partnera, a to byl z velké míry důvod rozvodu.

V p. Červené se po rozvodu odehrává mnoho pocitů, nejvíce ji ale trápily výčitky, že nedokázala udržet rodinu pohromadě. Nelituje rozvodu kvůli ztrátě manžela, ale kvůli rozpadu rodiny. Bojí se, že bude do konce života sama. Bojuje se strachem, že ztratí syna, který by po narození dítěte otce, mohl inklinovat k úplné rodině, tomuto strachu přispívá i fakt, že muž žije v domě, kde syn vyrůstal. *„Štve mě, že můj bývalý žije se svou novou partnerkou v domě, který jsem vytvořila já, podle svých představ, aby byl dobrým domovem pro mé děti.“*

Kromě rozvodu by paní Červená neměnila nic, péči o syna nejdříve řešili pocitově, to ale synovi neprospívalo, neměl řád a bylo pro něj těžké najít jistotu kde bude. Proto se dohodli, že syn bude týden u matky a týden u otce. *„Bez režimu bylo pro syna daleko horší orientovat se v situaci.“* P. Červená dále konstatovala, že celý rozvod se točil kolem peněz, lituje malého vyplacení, které podle ní mohlo být větší, aby dokázala lépe zabezpečit děti.

Syn paní Červené:

Syn si před rozvodem sám všiml, že si rodiče moc nerozumí. *„Rodiče se často hádali a občas se i prali.“* On sám situaci nijak neřešil a řekl, že mu to nevadilo. Celou situací syna provázela z většiny matka, jako první mu o všem řekla, i to, že rozvod byl její nápad. O situaci doma si mohl popovídat i se starší sestrou, se kterou nemají stejného otce. Syn je týden u otce a týden u matky. S otcem po rozvodu bydlí teta Pavla. *„Mám jí rád, čekají s tatškou miminko. Až se narodí budeme tři kamarádi.“* Syn je rád u matky i u otce, řekl že necítí rozdíl v tom, u koho tráví čas. Situaci po rozvodu popisuje kladně, je rád, že se situace doma uklidnila. *„Rodiče se teď méně hádají, a tatka je teď na mamku o dost hodnější.“*

Při rozhovoru s rodinou Červených jsem si všimla, že rozhovor se synem byl v podstatě nejsnazší. U mě jako skoro cizí osoby, říkal strohé odpovědi. Kdežto matka se dost rozpovídala. Matka se synem se shodli na komunikaci o rozvodu. Z následné konverzace s matkou jsem pochopila, že muž by měl zájem se vrátit, ale to kvůli okolnostem nového vztahu manžela není možné.

- Žárlivost, rychlé navázání nového vztahu, alkohol, agrese

Rodina Modrých

Paní Modrá:

Situaci kolem rozvodu popisuje jako velmi napjatou situaci. A to především po emoční stránce. „*Syn byl často svědkem prudkého emočního vypjetí a s ním souvisejících hádek a křiku.*“. Její prioritou bylo toto společné trápení co nejdříve ukončit a eliminovat emoční napětí. Přesto byl rozvod pro paní Modrou náročný především po psychické stránce, a nejen pro ni. S bývalým manželem se snažili eliminovat negativní dopad rozvodu na syna, to se jim však vždy nedařilo. Přes veškerou snahu udržet emoce na uzdě a nezapojovat syna, se občas stal součástí. „*V období kolem rozvodu jsme byli všichni vyčerpaní a přešli.*“. Rozvod byl pro paní Modrou traumatickým zážitkem, bojovala s dilematem, kdy z jedné strany věděla, že změna je nutná a rozvod nevyhnutelný. Na druhou stranu pro ni bylo těžké zpřetrhat to, co spolu třináct let budovali. Zároveň stále přemýšlela, jak udělat změnu, tak, aby měla co nejmenší dopad, především na syna. Aby pro něj život po rozvodu nebyl drasticky odlišný od předešlého soužití. „*Snažila jsem se s ním probírat své pocity, s ohledem na jeho věk.*“ Hlavní útěchu a podporu hledala u těch, kteří si rozvodem prošli. Přes všechny rady okolí popisuje paní Modrá rozvod jako situaci týkající se konkrétní rodiny, tudíž neexistuje konkrétní návod, jak to zvládnout a každý se s tím musí poprat sám.

S ohledem na citlivost syna na jakékoli změny, tím spíše rodinné, informovala paní Modrá syna o budoucí situaci co nejdříve to šlo. Snažila se ho co nejlépe připravit, ale postupem času sama poznala, že to není úplně možné. Nastaly totiž situace, ve kterých musela reagovat spontánně, a to zpětně nebylo vždy podle jejích představ. Paní

Modrou trápily otázky: „*Co si o mě myslí můj syn potom, co spatřil?*“, „*Neklesla jsem v jeho očích jako matka?*“. Přes všechny komplikace, potíže nesoucí rozvodové řízení, paní Modrá stále utvrzovala svého syna, že je pro oba rodiče tím nejdůležitějším na světě, a rozvodem neztratí ani jednoho z nich.

Kdyby šlo něco změnit, držela by paní Modrá své emoce více na uzdě. Přes veškerou snahu udělat vše správně se pod tlakem vypjatých situací ne vždy zachovala podle svých přání. Občas ve vypjatých situacích reagovala přehnaně emotivně, a zpětně se „styděla“ a přemýšlela, co mohla udělat lépe. „*Přes to všechno mám ale pocit, že vše přichází v ten správný čas a je pouze potřebné reagovat na aktuální stav situace.*“.

- Častá nepřítomnost otce, časté hádky

Syn paní Modré:

Situaci kolem rozvodu mi popisoval jako období častých hádek rodičů, které nechtěl poslouchat. „*Mamka o rozvodu mluvila už hodně dlouho, ale nevěděl jsem, co ten rozvod vlastně znamená.*“ S pochopením rozvodu mu pomohl kamarád ve školce, kterému se také rozvedli rodiče. Vyprávěl mu, že má k narozeninám více hraček a na Vánoce více dárků.

Rozvod s ním řešila hlavně matka, říkala, že se to občas stává, že si lidé přestanou rozumět a aby na sebe nekřičeli, musí bydlet jinde. Bydlí teď s mamkou a jejich psem, otce vídá o víkendech a občas ho vyzvedne ve školce. Nedávno spolu byli v kině. „*Tatka bydlí sám v novém bytě, jednou jsem kvůli tomu brečel, protože si myslím, že je mu tam samotnému smutno.*“. Zatím nepociťuje velkou změnu. Táta často nejezdil domů, nebo jezdil hodně pozdě, a tak byl často s mamkou sám, jako je tomu teď. „*Tátu vídám o víkendech a víc si to spolu užíváme, má čas jen na mě.*“. Jako kladnou změnu syn vnímá, že se rodiče už nehádají, a je doma větší klid. „*Mamka je na mě teď hodnější a táta si mě víc všímá.*“.

V rodině Modrých se mi dělaly rozhovory dobře, oba byli velmi komunikativní, syn po své matce podědil komunikativnost. Bylo patrné, že se matka snažila syna situací

provázet co nejlépe, to mi potvrdil i syn. Oba si přáli, aby hádky skončily, a to se matce očividně povedlo.

Rodina Zelených

Paní Zelená:

Nejdříve paní Zelená sbírala odvalu na podání žádosti na rozvod. Poté co jí sebrala, tak jí trápily různé myšlenky, měla pocit viny, měla pocit, že zklamala a selhala. „*Manžel se snažil situaci urovnat, ale já už nechtěla, ale zároveň mě to trápilo.*“. Celý život žila s matkou, takže i v téhle situaci jí byla matka velkou oporou, doprovodila ji i na první stání u soudu. „*Manžel se s rozvodem vyrovnával dlouho, ale to i já. Nikdo do mě neviděl.*“ Rozvod brala jako věc, která se jim nemůže stát, o to více jí stresovalo, že se to děje i jim. „*Nemohla jsem spát, jíst ani plně fungovat jako matka.*“ Pořád jen přemýšlela nad tím, jestli se rozhodla dobře, protože i přes všechno manžela stále milovala. Rozvod popisuje jako osobní zklamání, selhání, ale zároveň i vysvobození ze stereotypu, který člověku nedělá dobře.

Byla si vědoma toho, že je syn malý na to, aby celou situaci pochopil, přesto si všimla, že je více smutný, že chce mít rodiče pohromadě. Nikdy ale nebránila synovi stýkat se s otcem. „*Odmítla jsem u soudu papír, kdy a jak se má s otcem vídat.*“

U soudu dala soudkyně paní Zelené čas na rozmyšlenou a odložila rozvodové řízení. „*Tuto možnost už bych nepřijala, jen to prodloužilo naše trápení.*“ Popisuje se jako citlivá osoba, které prodloužení rozvodu nedělalo vůbec dobře.

Pan Zelený:

V době, kdy mu žena oznámila, že se s ním chce rozvést, nemohl uvěřit, že se to děje. Uzavřel se do sebe, když zjišťoval, že veškerá snaha je zbytečná. „*Zhroutilo se mi vše, na čem mi záleželo.*“. S rozvodem se srovnával dlouho, několik let. „*Tuto situaci mi pomáhaly zvládnout má matka a sestra.*“. Kvůli trápení způsobeném rozvodem nejedl, nespal a v jednu chvíli začal požívat alkohol a znovu začal kouřit. „*Ted' po delší době už s ženou vycházím dobře, a stále mi na ní záleží.*“

Syn, podle něj, rozvod snášel celkem dobře. „Žena mi nikdy nebránila se s ním po rozvodu vidět.“ Synovi řekl, že nebude s matkou a nebude už s nimi bydlet, ale že to nemění nic na tom, jak moc ho miluje.

Díky rozvodu změnil obecně svůj pohled na svou bývalou ženu a manželství. Dbal by více na soukromý život a na pocity své ženy. „Více bych dával najevo své city vůči ženě, víc se jí věnoval a trávil s rodinou více času.“

Syn paní Zelené:

Detaily rozvodu si syn moc nepamatuje, pamatuje si jen, že s ním matka často mluvila, řekla mu, že už s otcem nebudou spolu, ale že ho má pořád ráda. „I táta mi řekl, že s mamkou už nebude, ale že jí má pořád rád.“ Na všechno, co ho trápilo a zajímalo, se mohl zeptat otce, matky, babičky i tety.

Situace mu ze začátku připadala divná. „Teď už jsem si na to zvykl.“ „Doma se cítím dobře, tatku vídám, kdy chci, mamka je skvělá.“ Od rozvodu bydlí s matkou, nemůže bez ní být, je na něj moc hodná a má jí moc rád. „Bydlíme s mamky novým manželem, jsme kámoši a mám ho rád.“

U rodiny Zelených se opět rozmluvila spíše matka, syn odpovídal stroze, moc si celou situaci nepamatoval. V odpovědích se syn s matkou shodovali. I odpovědi otce nebyly moc odlišné od matčiných. O rozvodu řekli bývalí manželé synovi téměř to samé.

- Častá nepřítomnost otce, nerespektování soukromý, nezájem o rodinu

5 VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Ve svém kvalitativním výzkumu jsem se dozvěděla, že rozvod působí více či méně na všechny členy rodiny. Větší dopad, názorný v tuto chvíli, je spíše na rodičích, kteří se často vypořádávají se zklamáním z vlastního selhání. Dopady na dětech jsou samozřejmě také patrné, ale myslím, že jejich důsledky budou patrné i v budoucím životě. Ve své teoretické části uvádím autory, kteří pomáhají zvládat psychicky náročné období kolem rozvodu pro všechny členy rodiny. Také si myslím, že před rozvodem by manželé měli zkusit cokoli k nápravě krizové situace, ať už navštívení manželské poradny, nebo posezení s lidmi, kteří si rozvodem prošli a znají z vlastní zkušenosti úskalí spojená s rozvodem. Dále bych chtěla zvýraznit příběh rodiny Červených, kde právě rozvod pomohl otci k utužení vztahu se synem a vlastně i s matkou, protože až po určitém čase od rozvodu si uvědomil, že svou bývalou ženu stále miluje. Návrat však není možný, kvůli nastávající těhotné přítelkyni.

V souvislosti s teoretickou částí, bych poukázala na separační úzkost, o které hovoří docent Plaňava (1994). Ta se objevila u syna paní Červené. Když je u matky, ptá se neustále na to, kdy uvidí otce a naopak. Se vztahy s vrstevníky měl ze začátku také problém, ale díky tomu, že chodí do Waldorfské školky, netrvaly moc dlouho.

5.1 Odpovědi na výzkumné otázky

Co vedlo rodiče k rozvodu?

Ve všech třech případech tomu byl chladný přístup partnera, citové strádání ženy, nebo častá nepřítomnost muže doma. Ve všech případech žádost o rozvod podala žena, která už nastávající situaci doma už nemohla vydržet. V jednom případě došlo po rozvodu ke zlepšení vztahu mezi otcem a synem.

Jak rodiče provázeli své děti tím, že se rozvádějí?

Všichni z dotazovaných respondentů vysvětlovali svým dětem, že se to občas stává, že si lidé přestanou rozumět. Se svými dětmi celou situaci řešili s ohledem na věk potomků. Celou situací prováděly děti většinou matky. Na potřeby dětí brali rodiče ohled i

v porozvodové péči, kdy hledali nejlepší možnou variantu, která bude dětem nejvíce vyhovovat.

Jak se sami s rozvodem vyrovnávají?

Někteří z rodičů se vyrovnávají se zklamáním ze sebe samých. Z neschopnosti udržet manželství. Jiní z rodičů vstřebávali zklamání z podání žádosti o rozvod partnerem. Především ženy se pak potýkaly s myšlenkami, zdali nemohly udělat něco lépe, jestli si ještě někdy najdou partnera nebo nezklamaly své děti v roli matek. Všichni rodiče museli zvládnout samotu, která po rozvodu následovala. Domluvu na porozvodové péči i zvykání na samotu.

Jak děti porozuměly tomu, co se mezi rodiči děje?

Přišlo mi, že většina dětí si rozvod rodičů uvědomila pořádně až po rozvodu při rozvodové péči. Řekla bych, že úplně nechápou, jak se to stalo, některé děti braly rozvod jako ukončení hádek a uklidnění situace v rodině. Dvě děti se musely vyrovnat s novými partnery rodičů. Určitě trvalo nějaký čas, než zvládly, že jejich rodič má rád někoho jiného než jeho druhého rodiče. Z rozhovorů si myslím, že už si na situaci zvykly.

Jak děti rozvod prožívají?

Nesetkala jsem se s dítětem, které by cítilo vinu z rozvodu svých rodičů. Větší problém jim ale dělá odloučení rodičů. Ve všech zkoumaných případech naštěstí došlo k rozumné domluvě ohledně stýkání s oběma rodiči. Jako cizí osobě se mi děti moc neotevřely. Takže jako na cizí osobu na mě děti nepůsobily až tak traumatizované. Všechny jejich vnitřní problémy se však mohou projevit v budoucím utváření vztahů.

ZÁVĚR BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

V teoretické části popisuji rodinu, její funkce a vztahy mezi jednotlivými členy. Zabývala jsem se i rozvodem, problémy, které k němu vedou, následky s ním související. Snažila jsem se popsat fáze rozvodu a způsob, jak jejich následky eliminovat.

V praktické části pak popisuji jakou formu výzkumu jsem zvolila a následně popisuji šetření- jednotlivé rozhovory. Ve všech případech řešily rozvod s dětmi především matky. Vedla je k němu ve většině případů absence otce ve výchově dětí. Rozvod byl těžký pro všechny zúčastněné, ale ve všech případech došlo ke zlepšení vztahů mezi otci a dětmi. Děti si z většiny případů problémů mezi rodiči všimly, ale kvůli nízkému věku se nijak nepodílely na jejich řešení. Poukazovaly pouze na benefity plynoucí z rozvodu rodičů.

Na závěr své bakalářské práce bych chtěla říct, že doufám, že rozvodovost bude klesat. Byla bych ráda, kdyby si lidé vstupující do manželství dobře rozmysleli, je-li to opravdu to, co chtějí. Aby zvážili všechny problémy, které mohou přijít se založením rodiny. A když už se v manželství objeví problémy, udělali vše pro jejich vyřešení, nebo alespoň dbali především na potřeby dítěte. Byla bych ráda, kdyby má bakalářská práce pomohla rodičům přemýšlejícím o rozvodu v minimalizování traumat u všech členů rodiny.

Seznam použité literatury

1. BAKALÁŘ, E. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3
2. BERGER, M., GRAVILLON, I. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2
3. ČÁP, J. A MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele* Praha: Portál, 2001-2007 ISBN 978-80-7367-273-7
4. FRANCOVÁ, M. a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-350-8
5. GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J. a KOUTEK, J. *Podob násilí v rodině* Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000 ISBN 80-7021-416-3
6. GRECMANOVÁ, H. a kolektiv. *Obecná pedagogika II. 2. vydání*. Olomouc: Hanex, 2003. ISBN 80-85783-24-X
7. HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1424-8
8. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy: sociální souvislosti života, socializace osobnosti, sociální psychologie rodiny, výuka jako řízená socializace, komunikace ve výuce, škola a společnost*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1168-3
9. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
10. LINDEROVÁ, I., SCHOLZ, P., MUNDUCH, M. *Úvod do metodiky výzkumu*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2016. ISBN 978-80-88064-23-7
11. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8
12. MATĚJČEK, Z. DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-x.
13. NOVÁK, T. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1
14. PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. NOVÁK, Tomáš (2013). *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha, Portál. ISBN 978-80-262-0342-1 Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2

15. PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem: Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-9063-7
16. RUFO, M. *Puť mě, ale neopouštěj!: utváření zdravé vazby mezi rodiči a dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-616-2.
17. SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0
18. SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál. 2004 ISBN 80-7178-906-2
19. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8
20. STODŮLKOVÁ, E. a ZAPLETALOVÁ, E. *Pedagogika pro střední školy*. Beroun: Machart, 2011. ISBN 978-80-87517-22-2
21. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání 2. vydání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1
22. WARSHAK, R. A. *Revoluce v porozvodové péči o děti: otcovský faktor a mystika mateřství*. Praha: Jan, 1995. ISBN 80-7178-089-8

PŘÍLOHY

Ukázka rozhovoru rodiny Zelených.

Matka:

1) Co se u vás doma odehrávalo v období kolem rozvodu?"

Matka: „Od té chvíle, co jsem sebrala odvalu a rozhodla se rozvést, požádat o rozvod a oznámila to rodině, tak se odehrávaly různé myšlenky, pocit viny svým způsobem, že jsem zklamala, že jsem selhala. Manžel se snažil situaci urovnat, ale já už nechtěla. A zároveň se tím trápila.“

2) Jak si myslíte, že jste se s rozvodem všichni srovnali?

Matka: „Vzhledem k tomu, že jsem téměř celý život žila pouze se svou mamkou, tak ta mě držela nejvíce, pomohla mi s právníkem atd. Doprovodila i na první stání u soudu. Manžel se s tím vyrovnával dlouho, ale to i já. Nikdo do mě neviděl." Jak jste rozvod snášel/a vy osobně?" Rozvod s mým (nyní bývalým) manželem byla pro mě vždy věc, či situace, která se nám nikdy nemůže stát. Nemohla jsem spát, jist, plně fungovat, ani jako máma. Pořád jsem si říkala, zda jsem opravdu udělala dobře, protože jsem ho přes to všechno moc milovala.“

3) Jak snášelo změny týkající se rozvodu vaše dítě?

Matka: „Náš syn to zprvu snášel dobře, byl ještě malý, aby to vše pochopil. Ale samozřejmě mu bylo smutno, chtěl nás mít pohromadě.“

4) Jak jste ho provázel/a touto situací?

Matka: „Nikdy jsem nebránila, aby se viděl se svým tátou, nikdy. Odmítla jsem u soudu papír, kdy a jak se budou spolu vídat.“

5) Jak se se situací kolem rozvodu a rozvodem samotným vypořádáváte vy sám?

Matka: „Rozvod je svým způsobem osobní zklamání, selhání, ale i vysvobození ze stereotypu, který vám už osobně nedělá dobře.“

6) Kdybyste mohl/a na situaci kolem rozvodu něco změnit, co by to bylo?

Matka: „Změnila bych asi jediné a to, že bych se netrápila, protože stát 2x u soudu s tím, se rozvést je velmi psychicky náročná situace. Jsem citlivá osoba a už kvůli sobě bych poprvé nesvolila na odklad a čas na rozmyšlenou, kterou mi dala svým způsobem rozkaz soudkyně.“.

Otec:

1) Co se u vás doma odehrávalo v období kolem rozvodu?

Otec: „Co se u vás doma odehrávalo v období kolem rozvodu? V době, kdy mi žena oznámila, že se chce rozvést, tak jsem tomu nechtěl dlouho věřit. Zhroutilo se mi vše, na čem mi záleželo. Byl jsem uzavřený do sebe, když jsem viděl, že je všechna snaha o usmíření na nic.“.

2) Jak si myslíte, že jste se s rozvodem všichni srovnali?

Otec: „Dlouho jsem se s rozvodem srovnával, dlouho, pár let. Rodina se mi snažila být oporou, hlavně máma a sestra.“.

3) Jak snášelo změny týkající se rozvodu vaše dítě?

Otec: „Syn to zvládal ze začátku asi dobře, žena mi nebránila se s ním vidět, nikdy. "Jak jste ho provázel/a touto situací?" Snažil jsem se mu vysvětlit, že spolu s jeho mámou nebudeme, ale milujeme ho stále pořád stejně.“.

4) Jak se se situací kolem rozvodu a rozvodem samotným vypořádáváte vy sám?

Otec: „Nejedl jsem, nespál, pomáhal mi nějaký čas i alkohol a znovu jsem začal kouřit. Teď po dlouhé době spolu vycházíme dobře a stále mi na mé bývalé ženě moc záleží.“.

5) Kdybyste mohl/a na situaci kolem rozvodu něco změnit, co by to bylo?

Otec: „Změnil bych své chování a přístup k manželství. Víc bych se své ženě věnoval, trávil náš společný čas, soukromí. Víc bych s ní mluvil, dával najevo své city.“.

Syn:

1) Jak se teď doma cítíš?

Syn: „Cítím se dobře. S tátou trávím čas, kdy chci, máma je skvělá.“

2) Změnilo se doma něco?

Syn: „Ze začátku jo, to bylo pro mě takový divný, ale potom už to bylo dobrý“

3) Jak se to stalo?

Syn: „Máma se mnou mluvila hezky, řekla mi tenkrát, že s tátou už spolu nebudou, ale že ho má pořád moc ráda a vlastně to samý mi řekl i táta.“

4) Mohl jsi si s někým popovídat o tom co se doma děje?

Syn: „Mohl jsem se zeptat táty, mámy, babičky, tety.“

5) S kým teď bydlíš?

Syn: „Bydlím od začátku s mámou, nemůžu bez ní být, je moc hodná a miluju ji.“

6) A bydlí s vámi někdo nový?

Syn: „Jo, máma se znovu vdala. Je hodný, starostlivý, jsme kámoši.“